

PTE ÁJK Doktori és Habilitációs Bizottság hallgatói előadás: PÉCS, 2009.05.29.

Kolláth György: A közjogász közérzetéről

www.kollath.com /az előadás már e honlapon/

Tisztelt Professzor és Tanár Urak! Hölgyeim és Uraim! Kedves Kollégák!

Köszöntöm Önöket és köszönöm a meghívást. Először járok itt. Joghallgató Szegeden voltam. Ma – négy másik intézmény mellett – főleg az ELTE-n oktatok különböző jogi tárgyakat. Meghívóm: Kiss László alkotmánybíró úr - erre a számomra jeles napra – jutalomjátékot kínált. Tematikai megkötés nélkül, *közjogi közérzetről* beszélhetek. A magaméről és a másokéről is.

Mindenki közérzete kétféle. Van egy személyes, belső karaktere (mondjuk a sport-rajongástól a család örömein át a bankszámla erejéig), és van egy külső, másokéval egybevethető része. Az előbbivel nincs gondom. Az utóbbit szakmai elemzőként, közszereplőként ambivalensen, néha rosszul élem meg. Remélem, ízléssel tudok szólni mindkettőről.

I.

Zavar, hogy/ha diákjaim *mást látnak a tan- és törvénykönyvekben*, mint a való világban: a képviselők házában, a közhivatalokban, a tárgyalótermekben. A "becsapódás" első epicentruma a katedra. Úgy szeretném fogyasztathatóvá tenni a mondanivalómat, hogy azt történésekhez, szakmai csomópontokhoz és közéleti dilemmákhoz kötöm, s új megközelítésekre törekszem – csípősen, jogi tabuk nélkül.

Hoztam magammal egy *szemléltető argumentumot*: talán a közbiztonságra különösen veszélyes tárgy. Ha érte nem kapok helyszíni bírságot, megmondom, mit keres itt. A mai Magyarországon *a demagógia és a populizmus* csaknem mindent *vészjóslóan, erőből lenyom*. Megesik, hogy a nálam hangosabb, hadarósabb vagy elsöprőbb replikázó mellett súlytalanok az érveim. Erőt erővel lehet csak visszaverni? Ki tudja! *Ezzel a kőbaltával* - ősi pattintós műszer - ütőképes lehetek. Mióta megvan, nem ér komoly támadás. Kőbaltások gárdája nem szerveződik. Egyszerű, ütős jelkép 2009-ből.

Pártos-pártonkívüli *politikai opciómat otthon hagytam*. A nagypolitikát a *honi profi foci nívóján* tengődőnek látom: rá kitérni jogi nézőpontból, és talán kevés humorral fogok. Szakmai hendikep ez, mivel a bajok, a viszályok oka-eredete rendszerint a jogon kívül, de a politikán belül van. Ugyanakkor az elszúrt helyzetek, a kamu kinyilatkoztatások végjátékában jogi választ, intézkedést szokás sürgetni. Bármilyen butaságot képzelsz vagy kezd el egy politikus, azt úgyszólván mindig jogásznak kell befejeznie: még akkor is, ha a politikus eredeti foglalkozására nézve szintén jog-viselt ember. Például, ezért sincs soha dermesztő jogi hibáért felelősség-revonás. Politikus szokta aknamezőre vezényelni a gyáva törvényszerkesztőt. Kettejük önfelmentő-kapkodó összjátéka ritkán szünetel. Pedig, megtörtént bajra a jog hátrafelé már nem gyógyír. Ugyanolyan malőr ritkán van kétszer, ezért sok jog-faricskálás: elkésett pótcselekvés.

Amúgy: *a közjog a gya(ko)rló politika intézményes kerete, néhány klasszikus elve és normatív sorvezetője.* Így, *ha nincs fair politikai érdek és döntés* a valódi, korrekt megoldásra, akkor a jogi is dadog, mellémeleg, ront vagy kapitulál. Jogászként, kicsit olyanok vagyunk, mint aki, parancsra üres lavórban süllőt remélve horgászik.

Egyelőre, itthon kevesen akceptálnak két axiómát: A) *a jog nem lehet a napi taktikákban tobzódozó pártérdek gyurmája.* Nincs Népköztársaság Elnöki Tanácsa, s eltöröltük annak jogpolitikai irányelveit. Csak a „törvény” számít, nem a hozzá utólag, részrehajlóan eszkábált sillabusz vagy kommuniké. Egy igazságügy-miniszter, egy főbíró, egy alkotmánybíró nem kódex-olvasó szolgálólány. B) *Jogállamban tilos a politikailag hasznos, „célszerű” normasértés. A cél nem szentesítheti eszközét. Mindenki kompetenciája csak a többiekével kiegyensúlyozott arányban-viszonyban lehet(ne) helyénvaló.* A kiszorítósi törekvések mégsem ezt mutatják. Tehát nem csak bűn: hiba az alkotmányjogot, s benne az alkotmányos fundamentumokat párt-érdekekkel felvizezni, zárójelbe tenni, deresre húzni avagy prostituálni. Utóbbiaknak a jele, ha kéthavonta próbálkoznak alkotmány-módosítással, s ugyanilyen, ha a számonkérés eszközét ebben keresik.

Negyedfél évtizede - leánykori nevén - még államjognak hívták azt, amiről beszélek. Tisztes *polgári neve ma alkotmányjog, közjog.* Közben volt egy rendszerváltás: seregnyi reménnyel, beteljesüléssel és illúzióval. Nem fogok időben visszafelé köpködni. Azért, mert 47-ben születtem, majd kormánytisztviselő is voltam, nem kérek elnézést.

Számomra csodás kihívás és esély volt 89-90-ben rendszerváltó törvényeket fabrikálni: éjjel-nappal velük kelni, feküdni. /Zárójelben: amit akkor időzavarban félbehagytunk-elnagyoltunk, lásd pl. a gyülekezési vagy a sztrájk-törvényt, az zömmel ma is úgy van./ Máig ható reveláció volt a korabeli civiljogász Sólyom

László professzorral a népfront-székházban a közigazgatás törvényességéről vitázni. Élmény volt Kulcsár Kálmán minisztert akció közben megfigyelni, megérteni, követni. Utóbb, '90 táján nem hadi siker, hanem belátó, mégis rafinált lépés-sorozat volt Annus Antal tábornok vezetésével a szovjet csapatok hazacuccolását előmozdítani. *Nem kivertük az idegen katonákat, csupán segítettünk nekik méltósággal hazatalálni.* És az itt maradt dzsuvát utánuk megmérni, számunkra pozitív mérlegbe tenni.

Akkor még - a bimbózó pluralizmus ellenére - volt a parlamentben, a minisztériumok közt és a helyhatóságoknál *elvárt szakmai alázat, az ország-érdek egységét megjelenítő konszenzus. Voltak példaképeink, tanítómestereink és volt perspektívánk.* Pezsgő szakmai közélet, derűs vitakultúra tartotta ébren a kurázsit. Akkoriban nem szégyelltük, hogy hol dolgozunk, és mit csinálunk. A XXI. század elejére mindez nagyrészt letűnt: megosztottság, meghasonlás, pártos kakasviadal, azaz (z)űr maradt a helyén – a legtöbb területen. Szemléltetem ezt egy saját(os) *kabaré-részlettel.* A helyszín a Vidám Színpad, egy tévéadás nyilvános felvétele, a dátum 2007. november 20. Íme, egy áthallásos konferansz-részlet:

Romulusz és Rémusz: a farkasfi ikertestvérek összekaptak az állam felépítésén. Egyikük lekicsinyelte az addigi eredményeket, ezért a másik dühből megölte. Az idő nagyrészt feledésre ítélte: ki ölt meg kit?! Nos, Romulusztól ered a város neve, ő nyert tehát, és szörnyű hibák, bűnök közepette építette az államot. Gondoljunk csak a szabin nők elrablására! Így kerek a történet? Nem! Historikus adat, hogy - talán a sors igazságszolgáltatásaként - egy vihar nyomán Romulusz titokzatosan, örökre eltűnt. Nem sokáig, nem sokan keresték. Utánuk virágzott fel a város-állam. Az is római párhuzam, hogy egy gladiátor nem gladiátor, kettő meg sok, ha a kenyér fontosabb, mint a cirkusz.

Nem árt néha visszatekinteni, sőt kasszát csinálni, komoly monitoringba is fogni. Más volt a múlt század végi *közpolitika és közigazgatás attitűdje, ön- és közbizalma,* mint amilyen ma. *Sikerorientáltból visszazuhant a kudarckerülő bűnbak szerepébe.* A korabeli - egyéni és kollektív, jogászai - közérzetünk kb. 90-95 %-os volt. A mai? A jog úgy minősítene: *felén túli sérelem.* Zárthelyis hasonlattal: talán nincs 35-40 % sem. Hogy-hogy és miért? Erről iparkodom közreadni jellemző, lényegi slágvortokat, mozaikokat és következtetéseket bő háromnegyed órában. Aztán: mérjük össze érveinket: beszéljünk!

Azoknak, akik szeretnek pártos oppozícióval élni, több *churchill-i példát* idézek. Íme, az első: 1941 nyarán valaki azon ironizált, hogy Churchill azzal a bolsevizmussal szövetkezik, amelyiket nemrég a bölcsőjében szeretett volna megfojtani. Mire ő: *ha Hitler a Poklot rohanná le, nekem a Sátánról is lenne egy jó szavam az Alsóházban.* Közismert: Churchill megkülönböztette a politikust az államférfitől. *Előbbi a következő választásra, utóbbi a következő nemzedékre gondol.* Közéletünkben és kollektív közérzetünkben az *ilyen elvek és jellemek hiányoznak leginkább.*

A 89-ben megvolt történelmi előnyt és a magyarok által megnyitott európai változás tolóerejét *másfél-két évtized alatt eltékozoltuk.* Kisszerű hatalmi ambíciók, rossz személyi konstellációk, arculat-átfestések, a cselekvést kioltó link dumák özöne amortizálta az országot politikailag, közgazdaságilag és „versenyképességileg” egyaránt amorf, ill. hátrányos helyzetbe. *Már nem - még nem helyzet* manifesztálódik a közügyek számos szegletében. Kijöttünk az átkosból és soha oda vissza nem mennénk. *Ámde, nem jutottunk el a jogállami demokráciák vonzó, kiszámítható, jog- és szociális biztonságot szavatoló rendjébe.* Igaz, hogy az utóbbiak kiteljesedéséhez 20 év kevés. A rendszerváltó feladat alig kevesebb (volt), mint – jelképesen – az omlettből a friss tojást rekonstruálni. A legtöbb „új demokráciának” sem sikerült ugyanez. Mégis: honi vonatkozásban úgy látom, hogy *előre haladásunk leállt, hajtóerői kimerültek. Immár se revolúció, se evolúció: többnyire helyben járunk, itt-ott visszacsúszunk a (fél)balkáni közállapotok felé.*

Tollvonásnyi szemléltetés: egy országot „államelméletileg” 3 *princípium* tart mozgásban: a diktatúra, a demokrácia és az anarchia. Diktatúrát vizionálni szélsőséges politikai eszme ma. Elutasítom. A demokrácia és a szétesés megnyilvánulásai viszont konfúzusan keverednek: helyszínenként és eseményenként, véletlenszerűen változtatják egymást. Ez *vonatkozik az államélet és a jog megtört működésére* is. Aktuálpolitikai vicc: a pesszimista ember szerint ennél már nincs lejjebb. Az optimista szerint dehogy-dehogy! Ugyanez fordítva is elmondható.

Realistaként: jó ideje *nagyobb számban gyűlnek a gondok, mint születnek rájuk perfekt megoldások.* Majd' minden felemás, provizórikus, elvitatható vagy szlogennel megkerülhető és/vagy maszkirozható. A gőz zöme a kürtre megy, nem a kerekekre. Túl sok minden emlékeztet a *Patyomkin-falura.* Keserű közjogi tanulság például: az /európai parlamentáris rendszerek mintájára kiépült/ *alkotmányos intézményrendszer megvan.* Ám az sem önmagától (belső hajtóerői és logikája révén), sem választott személyi felelősei útján nem jól halad előre, mert *senki és semmi sem generálja-szavatolja az eredményes, összehangolt, rendeltetésszerű, korrekt működést, a jóhiszemű együttműködést.* Rendszerváltó elvek mennek a

süllyesztőbe, és nyomukban marad a kétség, az üresség, s a kontra-produktivitás. Például, alig valami lett a versengő, választott politikai garnitúra és a törvényhez kötött, semleges, profi, kinevezett szakapparátus következetes, garantált szétválasztásából. Valójában, jogsértően, sok polgármester és jegyző Tom és Jerry-t játszik. Szakmai és politikai öngól lett a közigazgatási államtitkári poszt és éthosz (!) kiiktatása. Kapitális baki a népszavazási döntés-kényszerben a költségvetés népi überelését megbontani bevételi és kiadási oldalra.

Nem úgy folynak a *közügyek, ahogy kéne, hanem úgy, ahogy még lehet, néha pedig ígyse-úgyse!* Mind többen vannak, akiknek nem fontos a dolgok érdeme, mint akik komolyan átlátják és nem hagynák veszni alap-értékeinket, reális ország-érdekeinket. Időrabló, főlős dilemmák uralják, sőt olykor ideologikusan mérgezik a közbeszédet (pl. 2006. őszétől a rendőrállamról, és annak terrorjáról). Regionális, illetve közép-hatalmi álmokon győtrődnek sokan, amit egyes szomszédaink többségi államvezetése a helyi magyar kisebbségen torol meg. Oda lehet vetni az arcokba az autonómia, a kettős állampolgárság követelését. Csakhogy itthon éppen mostanában vitatják el a kisebbségek kollektív méltóságának jogát. Fél éve laufon áll az autonóm helyi önkormányzatok törvényességi kontrollja. Lehurrogják azt, aki a jelenlegi magyar állampolgársági szisztéma homogén jellegét megemlíti. Egymást kioltó, hiteltelenítő kettős beszéd dívik. Az EU-val kapcsolatban is kb. így állunk: a kampány mégsem a pozitív esélyekről szól. Illik ide a vaskos mondás: *Piatnik csak kártyát adhat!* Lap van: összjáték és több jó zslugás hiányzik. Szakmám színe-java is elmenekül(t) a politika színpadáról. Maradtak a maródiak: mert pl. sokuknak nincs hová visszamenni.

Rendszerváltozásunk 20 éve - kevés kivétellel - a politika-csinálás top-stábját taktikai, hűségbeli, sőt idegi alapon, kontraszelektáltan választotta ki, s tartja kelletlenül ma is a helyén. A T. Házban a *bruttó 386 kiművelt emberfő helyén nettó 200 sincsen*. Ez a tömeg és közeg önmagát megreformálni, megdönteni biztosan nem fogja. Elidegenedett, jóllakott, 10-20 évre bebetonozódott, kíméletlen lojalitással egyben tartott táborok „frakciónak”, egymást megbélyegezve és kontrázva. Ha az egyik blokk a gázpedált nyomja, a másik biztosan a féket, sőt még a kéziféket is rángatja. Képviselőink zöme képtelen főlős ellenségeskedés nélkül szakmai-politikai ellenfél lenni. Alternatívák nem a közpolitika, a jó megoldás irányában, módjaiban, hanem a látszat-értékű beterjesztésekben, az egymást kizáró, felszínes megnyilatkozásokban, meg talán a hangütés stílusában vannak. Még a 90-es évek közepéhez képest is tovább *zuhant, most is esik a színvonal*. Mind többen vélik úgy, hogy ha velünk a 9 éves gyerek szintjén kell kommunikálni, akkor a 8 milliós választói publikum tényleg alsó tagozatosokból áll. Mi meg, adófizető és választó polgárok mind jobban megfelelünk e negatív várakozásnak. Nota bene: a tünet az, hogy *a józan észen kívül helyezzük a szabad választásokon nyugvó demokráciák alfáját-ómeágáját*. Ti. azt, hogy bár összemérhetetlenül kevesebb a nagydoktor választó, mint a laikus, elvárásolható választópolgár, és mindenki egy vokssal bír, az egész együttvéve mégsem ostoba módon szavaz, mert felismeri és megóvja a veszítenivalóját. A kontra-szavazásnak mindig volt, van, lesz tere és értelme. Ám a rendszer lényege rendül(het) meg, ha Münchhausen báró avagy a szőnyegen repülő fundamentalista hittérítő ab ovo győz Sir Winstonnal szemben. Ugyanis, a lódításra (hódításra?) épülő szisztémában a képletes ágyúgolyón kívül semmi sem biztos. Nem szimplán Magyarországról beszélek!

Válaszútnál toporgunk: vagy olyan választott vezetőink lesznek, amelyet megengedhetünk magunknak, vagy olyanok, amilyeneket eltűrünk és megérdemlünk. Egybevetés: '89-ben egyszeri alkalomra született meg a választójogi törvény. Ez lesz a jogi alap a következő parlamenti választáshoz is. Választásokon elért 2/3-os „tarvágás” nélkül aligha készül új. És, mert a dominók dőlnek, újabb 20 évre szóló, arányos választójogi reform híján nem lesz kisebb parlament, abban pedig kisebbségi képviselő, szóba nem jön a kétkamara, a regionalitás, etc: s mindezek eredőjeként előtör a képviselői és közvetlen demokrácia szembe-állítása, kettős leléptetése. Újratöltött vicc: *a magyar választópolgár kedvenc itala skót-whisky, amit választott képviselői útján fogyaszt*. Egészségünkre!?

Még a választókerületek lakosságszám-változását sem sikerül rendesen leképezni, után-igazítani. És ha már *téma a kétharmad:* egy új alkotmányban rég túl kellene lenni rajta. Ám ehhez meg az a garancia kellene, hogy egyetlenegy négy évre választott erő sem teremthet 10-20 évre csak neki kedvező, kész tényeket és helyzetet. Nincs erre biztosíték: nem is nagyon ígérik. Ellenpélda: önmagában az ügyészség Kormány alá rendelése kinyithatná Pandora szelencéjét. A kétharmados emberi-jogi törvények felesre redukálása akár azzal is járhatna, hogy amihez virtuálisan jogunk lenne, valós közünk hozzá mégsem volna. Közjogilag a fékek és egyensúlyok rendszerétől eltérő államvezetési modell is kifundálható, megideologizálható. Szerény tanulság, hogy a történelemben csak egy Julius Caesar volt. Apropos: Caesar *a csatákban vörös köpenyt viselt*, hogy lássák: ott van, nem fél, jöhet rá bárki.

Más téren pedig *csontvázak, masszív közjogi mulasztások, kodifikációs selejtek és műhibák* dőlnek ki a szekrényből: immár ki se nagyon nyitogatják. Diákjaim olykor azzal szórakoznak, hogy felütik az alkotmányt, és kell találni bármelyik fejezetében szarvashibát. Nem nagy kunszt. Íme, egy példa a rendezetlenségekre: számot vetett bárki azzal, hogy új parlamentet eredményező, előrehozott választások révén felborulhat a '90-ben kialakult ciklus-naptár: a 4 évtől 12-ig tartó közjogi tisztségviselés parlamentétől eltérő időrendje. Sima feles döntéssel, önfelosztással determinálni - manipulálni - lehet, hogy mikor, melyik országgyűlés választ államfőt, alkotmánybíró, ombudsmant, főbíró, legfőbb ügyészt, ÁSZ elnököt, s alelnököket – a *győztes visz mindent elv* jegyében. Konszenzus volt az indulásnál, hogy épp' ez nem lehessen! Vajon mindez a *független tisztségviselés minőségi szelekcióját* szolgálja? Aligha! Ha pedig valóban nem, akkor a *méretes egyéniségek közül hánynak támad kedve megsétáltatni magát például az államfő-országgyűlés jelölési-választási tragikomédiában?* Egyáltalán, kinek jó az, ha bárki két cintányér között a levegő csupán: s hogy' lesz belőle utóbb virtuóz zenész? Jómagam pl. az új ombudsmanok tevékenységében érzek máris kiválasztási hibákat. Elnagyoltságra, részrehajlásra és sértett hiúságra utaló attitűdöt, felszínes, fecsegő hiperaktivitást, másutt pedig eljelentéktelenedést látok. Ellenpéldaként következzenek két Churchill-i kiállítás! Felidézem: mit látott meg 112 évvel ezelőtt, kezdő politikusként a társadalmi feszültségekből, majd 50 évvel később, 1946-ban mit vetített előre - maig aktuálisan – Európa jövőjéről.

1) Huszonkét évesen, 1897. júliusában egy fiatal katonatiszt elmondta élete első nyilvános beszédét, mélyen átérezve a társadalmi lelkiismeret követelményeit. Íme!

„A parlament nehézkes ugyan, de nem tunya. Egy igen fontos törvényjavaslat fekszik előtte hazánk munkásembereiről. Ha önök úgy gondolják, pimaszság ilyen fiatalon e tárgyról szólnom, remélem, az ifjúság makacs lelkesedésének számlájára írják a dolgot. Ez a törvényjavaslat a veszélyes szakmában dolgozó munkások megoltalmazását célozza a szegénységtől arra az esetre, ha munkaadóik szolgálatában sérülést szenvednének. Amikor a radikálisok próbálkoztak egy ilyen indítvánnyal, és kudarcot vallottak, 'A munkaadók felelősségéről' címet adták neki. Figyeljék csak meg, mennyivel jobban csinálják az ilyesmit a toryk. Mi úgy nevezzük: 'Törvényjavaslat a munkások kártalanításáról, és ez sokkal szebben hangzik. Nagy reformlépés ez a törvényjavaslat... A számítások szerint ebben az országban évente 6000 munkás hal meg és 250.000 szenved különböző sérüléseket. Szörnyű végösszeg ez, nagyobb, mint akár a leghatalmasabb ütközeté. Nem állítom, hogy a múltban nem bántak jószívűen és körültekintően a munkásokkal alkalmazóik, ám ez a törvényjavaslat kivonja a kérdést a jótékonyság futóhomokjáról, és szilárdan a törvény sziklájára helyezi....A radikálisok, akik sosem elégedettek a liberálisokkal, de mindig liberálisan bánnak a más pénzével, azt kérdezik, miért nem vonatkozik mindenkire. Ez rávall a radikálisokra – a hebehurgya, mohó, kelekótya radikális politikára. Azt az embert juttatja eszembe, aki, hallván, hogy a szellőtetés jó dolog, háza összes ablakát kiveri, aztán elviszi a reuma. A konzervatív politika nem ilyen. A konzervatív politika alapvetően kísérletező politika – a „nézz oda, mielőtt ugranál” politikája: és ugrani sem feltétlenül muszáj, ha kézre esik egy létra. A mi haladásunk éppen azért biztos és állandó, mert lassú.”

Empátia, okos érvelés, biztos előrejutás, humor, és jutalmául lelkes fogadtatás – bő 100 évvel ezelőtt. Ez a demokrácia tényleg olyan, mint az évszázadokon át ápolt gyep. Itthon a fű sem úgy nő.

2) Nézzék a másik dátumot: 1946. szeptember 19, Zürich! A majd' 80 éves Churchill szinte keresztis „háborút” indított egy Egyesült Európa feltámasztásáért a II. világháború romhalmazából, merészen kijelentve:

„És most olyasmit mondok, ami meg fogja döbbeníteni önöket. Az európai család újratermelésének első lépése Franciaország és Németország partneri viszonya kell, hogy legyen. Csakis így nyerheti vissza Franciaország Európa erkölcsi vezetőjének szerepét. Európa nem támadhat fel egy lelkileg nagy Franciaország és egy lelkileg nagy Németország nélkül. Ha jól és tisztességesen építjük fel, az Európai Egyesült Államok struktúrája olyan lesz, hogy egyetlen állam anyagi ereje kevésbé fog számítani.”

63 évvel később, a közösségi tag Magyarország sem érvelhetne ennél távlatosabban, becsületesebben és optimistább módon – például a szomszédjai tekintetében. Minden jó Alkotmányt - írottat vagy az angol rendszerűt - ilyenféle *előrelátás és időtálló szellem* hat át. Churchill nem élhette meg az Unió kiteljesedését, de megalapozta annak eszmeiségét, főbb céljait és prognózisát. Országunk nagy adóssága épp' ilyen a téren van. Alig van nyoma a 4 ciklus-éven túlmutató, elvi igényességnek és kiállításnak. Olykor pont az a stratégia, hogy nincs stratégia: úgy még sose volt, hogy sehogy se lett volna. Az *eszköz: maga a cél*. A legtöbb gond, részlet-hiba, elmaradás és krízis jobbára ennek a leágazása: okozata és kóros tünete.

Egy roppant hiányzó, eszázadi állam-stratégia és jog-koncepció szükségessége bizonyíték erre. Munkálatai, funkcionális felülvizsgálatai mégsem folynak, csak üres szócséplés megy az erős államról. Jelzem: itt-ott próbálkozom derűs szemléltetéssel is. Nem az öncélú bolondozás vezet, hanem egy bölcs idézet Dürrenmattól. *A komédia az egyetlen műfaj, amit korunk közönsége megérdemel.* Mondta: egy cinikus svájci! Kevés honi cinizmussal állítható: gyakran üres és becsapós az a szóinfláció, ami az alkotmány intézményrendszere, újabban értékrendje, s ezek megvalósulása körül habzik. Az *alkotmány alaptörvény, a jogrendszer fő igazodási pontja és csúcsa. Az élő jog piramisa: a többi norma ennek (görbe) tükre, aprópénzre váltása.* Kiinduló pontom: *jogéletünk nagybeteg, lázas állapotban van, de nincs kómában. Piócákkal segíteni rajta nem lehet, olykor félrebeszél, önerejéből talpra állni képtelen. Kórlapja dramaturg után kiált, ágylábánál doktori praxist alig megélt, 4 évre hitelesített felcserek tördelik önmaguk és egymás kezét. Tömik bele a sok fő és mellékhatást: ettől a beteg bruttó élősúlyban megvan, nettó életereje, képessége mégis sorvad.* Így, ebben a jogállamban *maga a jog a gyenge láncszem.* Mindebben annak sincs sok öröme, aki a bajra szakosodott, aki jogvitából keresi a kenyerét.

II.

Előadásom a következőkben az Alkotmánnyal összefüggő szemelvényeket és hozzájuk kapcsolt kommentárokat ad. A felkészüléskor még 73 közjogi témakör jött számításba. Be kell érnem mégis egy alaptörvényi szemlével, számítva arra, hogy kérdéseikkel, észrevételeikkel kiteljesítik a palettát.

Arra, hogy mennyire fontos, jelképes **egy alkotmány** (az akadémiai szabályok szerint kisbetűvel, e megjelenítés jelzésértékű) Magyarországtól 7000 kilométerre, egy szállodában jöttem rá. Igénytelen hotelszoba, ágy, szék, asztal, zuhanyzó (tévé, telefon, légkondi, minibár sehol), ám az éjjeliszekrényen van két könyv. Az egyik a *Szent Biblia (nagybetűvel)*, a másik az *ország Alkotmánya* (dettó). Amerika, további szemléltetés:

a) Néhai Gerald Ford 1974. augusztus 9-én, eskütétele kapcsán ezt mondta: "*Alkotmányunk működik. Nagy köztársaságunkat törvények kormányozzák, és nem emberek.*" Kommentár: minden idők fő veszély-forrása az emberi tényező, pláne, ha hatalomról van szó.

b) Egy közepes, ám hazafias film / Citizen verdikt: A nép szava/ főcímében kisdíjak esküt tesznek: *Hűséget fogadok az Amerikai Egyesült Államok zászlójának és a Köztársaságnak, mely Isten nevében egyesíti az embereket, szabadságot és igazságot biztosítva.* A film végén a főhős ezt mondja: *praktizáló jogásként hiszek ebben a rendszerben. Azt hiszem, időről-időre jönnek bírák és ügyészek, akik talán elvetik a sulykot, vagy szabadon alkalmazzák az Alkotmányt. De, végtére is, annak alapján, amit látok, működik ez a rendszer.*

Itthon ilyen nem(igen) hallani. *Ellenkező példák:*

c) *Közjogból vizsgáztattunk*, első kérdés az alkotmány elejéről. Nincs válasz. A következő középtájról: hallgatás megint. Buta, rávezető kérdésünk: -Végig tetszett olvasni az alkotmányt? Bólintott a vizsgázó, íme a mentőkérdés: benne van vajon az alkotmányban a Himnusz? A vizsgáztatók (!) bólogattak, tehát: -Igen. -Nos: ki a költő? Tétován: -Arany János, jaj, dehogy, -Petőfi Sándor! Nincs vége! -Lássuk a zeneszerzőt! - Lehár Ferenc, vagy talán Kálmán Imre? Állítólag a kolléga már praktizál.

d) Egy kvízműsorban az *érettségi előtt álló, nívós diáktársaság* kevesebb, mint 15 %-a tudta: kb. kilóra mekkora (hány §-ból áll) a magyar alkotmány? Így mentegették az égést: az amerikai alkotmányt tudták volna, páran angol nyelven is, de az itthonival nem kerültek kapcsolatba. Kinek a szegénye?

Két kérdés: *mi vajon az alkotmány, és az mire való egyáltalán?* Szemléltető válasz: *a jog Bibliája.* Kibontva: 3 *dologra* való: a.) bemutatkozás, *üzenet, elvi-politikai nyilatkozat, tartós államcél és minőségbiztosítás* országnak-világnak állami és társadalmi berendezkedésünkről, *alapértékeinkről*, b.) a *politika-csinálás, a hatalomgyakorlás, a közjogi döntéshozatal kiskátéja* szervezeti, személyi és működési vonatkozásban egyaránt, c.) végül *az állam és a polgár viszonyának, kapcsolatának, rangsorának, az emberi jogok rendszerének és a rá épülő jogi piramisnak az alapvető kódexe.* E 3 kritérium ma helyelközzel, de nem e századi minőségben teljesül a miénkben.

Mikor lesz új alaptörvény? A beláthatatlan jövőben. Gond, hogy nem készítettünk „kasszát” közjogilag sem a rendszerváltás nagykorúságáról. Igaz, vannak színvonalas alapozó munkák, előtanulmányok – hozzájuk férni azonban keveseknek lehet. Az alkotmányreform lehet az államszervezeti, államháztartási reform záró-mozzanata, de meg lehetne csinálni előbb, pl. az EU Lisszaboni Szerződéséhez illeszkedve, koncepcionálisan és szövegszerűen 1-2 év alatt. El(ő)készíteni és átvinni két külön dolog, csak ne aktuális bajok mentén, csepegtetve alkotmányozgassanak! Hatályba léptetni ráérne az ország a tízes évek derekán is. Reálisan nézve mégis kb. akkor lesz új alaptörvény, amikor Magyarország nyári /vagy téli?/ olimpiát rendez! *Múlt, jelen és jövő egyaránt indokolja a megújítást.*

A múlt a teljes felülvizsgálat mellett szól. Nem a felszínen, pusztán a számozásával, netán a politikai szlogenek szintjén van probléma. /Nem az 1936-os „filing” és nem Sztálin, sem 1949, s vele Rákosi „dolgozó népe” okoz gondot. Még csak nem is a 70-es évek eleje, amikor látványos, ám látszat-értékű emberi jogi katalógussal bővült az alaptörvény./ Hanem, inkább már a 1987-1990 közti időszak - mára kifulladás reformkor – hiányzó II. üteme követel lépéskényszert, mert az I. *korszakos, ám részleges változásokat* hozott. Az előbbi fémjelzi a fő rendszerváltónak minősíthető jogalkotási törvény 1987-ből, majd a kapitalista vállalat teljes jogú kialakítását lehetővé tevő törvény a gazdasági társaságokról 1988-ból. Időrendben, 1989-ben ezt követi az EKA: a rendszerváltozást előkészítő tárgyalás-sorozat, mely (számos törvény, köztük az alkotmány, s a Btk. tartalmát újraírva) a többpártrendszerű szabad választások előkészítésébe torkollott. Ezt követte időben az ún. 4 igenes népszavazás, utána pedig 1990-ben az első szabad választás és az azt követő, alkotmányozó Antall-Tölgyessy paktum. Mindebből született meg a mai alkotmány váza, essenciája, intézményrendszere, §-ainak zöme. *Elveiben jól, jogi technikájában elnagyolva. Felpörgetve, naponta változó miliőben, sok taktikai megfontolás és kiegyezés mentén, kevéssé kiérlelten, megannyi politikai kompromisszum született. Annak rohamtempóban adtak - részben jogtörténeti előzményekből, részben import-ötletekből merítve - közjogi lenyomatot, anélkül, hogy bárki is rendszer-elvűen átlátta és összezsizsolta volna az egyes elemeket, megoldásokat.* Vér nélküli, bársonyos evolúció ment végbe abban, *amiben éppen sikerült megegyezni napok-órák alatt.* Így az *összezsizsolás, a szerkesztés, az illeszkedés, a míves kodifikációs munka nem volt lehetséges, sem túl fontos: a rendszerváltó-láz tarolt.* Ez annak idején jó volt, sőt a megoldások zöme bevált. Nem sokkal később leült a dolog, napjainkra pedig inkább már a kijózanodás, mint a beteljesülés érzete maradt. *Hibák, úrök, aránytalanságok, naivitások, ellentmondások, szerkesztésbeli rondaságok kerültek felszínre.* Az alkotmány végére, a 70. §-hoz csapva szinte egy önálló törvény van odabiggyesztve 70/A §-tól 70/K §-ig való számozással. Ez stílusosan kb. olyan csúnya, mintha a nagyoperetben a csárdáskirálynő forró-nadrágban pompáznék, s a ráadásban a Szózatot is csak dúdolná.

Mindezekon a későbbi, tucatszámú módosítások nem javítottak: *felt került felt hátára.* Volt, ami idővel alapintézményként beépült az alaptörvénybe (pl. helyi önkormányzati rendszer, táblabíróság, országos népszavazás), míg másról egy-két elkent szó vagy mondat szól csupán. *Bebizonyosodott, hogy az alkotmányos, plurális berendezkedés leképezése még nem jól működő, sem összezsizsolt, decens demokrácia.* A felszálló ág elmúlt, most helyben járunk. Betokosodnak a gondok, intézményeink működése drága és önérdékű. Immár büntet a félmúlt.

20 év alatt *kiütköztek lényeges gondok-bajok* is. Kicsik és nagyok egyaránt, melyeket a parlament nem képes, a mostani AB pedig nem kíván „jog-forradalmárként” kezelni. *Betli-katalógus:* máig tisztázatlan kategória a hatalom-megosztás. A jelenlegi alaptörvényben az I., a II., s a III. generációs jogok, egyéni és kollektív jogok egybemosva szerepelnek, sőt az alanyi jog, az állami kötelezettség, s az államcél világosan szétválasztva sincsen. Az Országgyűlésről szóló külön törvény hiányzik, amit a határozatként kihirdetett Házzsabály nem pótol. Tartósan tízen felüli az alkotmánysértő mulasztások, jogalkotási elmaradások száma. Hiába közismert, hogy az ügyészség alapvető normái 30 évvel ezelőttiek, alkotmányosan eltisztázni e jogterületet máig nem sikerült. Csalódnék, aki az alkotmányban a gazdasági alkotmányosság normáit és garanciáit keresné. Az alkotmány teljességgel adós egy modern, XXI. századi régiót, kistérséget szervesen magába illesztő *közigazgatás* képével. 3200 helyi önkormányzat luxus, redukálása kulcs-kérdés. Kiütközött a közjogi szervezetek, önkormányzatok, kamarák, s ezek örve alatt a másutt, másoknál követelt kollektív jogok leképezésének a hiánya. Botrányosra sikeredett az *EU-rendjének megfelelő „hatáskör-átruházás”* felvizezett módja, s ez által a belső jog, a nemzetközi jog, és az egyiknek sem számító EU-jog és jogrend befogadása. Bizar módon a több-tízezernyi EU-normatíva befogadása még növelte is a honi túlszabályozottságot. Ráadásul, a brüsszeli bürokrácia túlzó formalitásokkal is nivellál és köt gúzsba rutin-ügyeket. Nagy csattanás történhet abból, hogy alkotmányunk nem mondta ki: az EU-jog a honi alaptörvényt nem írhatja felül. 20 éves görcsök köszönnek vissza a fegyveres erők, rendvédelmi szervek rendeltetésének, bevetésének, irányításuknak és kontrolljuknak a pártos feszültségeiben. És legfőképpen: *az állam és az állampolgár, most már egyszersmind európai polgár kapcsolatának újra nem rendezése elidegenítő.* Hiszen ma is csupán elvitathatóan sejtjük: ki van kiért, kit kell korlátozni a másik védelmében és érdekében. Ahhoz, amihez a polgárnak elvileg alkotmányos – sérthetetlen és elidegeníthetetlen – joga volna, vajon érdemben köze is van-e, vagy lesz legalább nemsokára?

Rengeteg kulcsfontosságú dolog nincs korszerűen kimunkálva. Pl. nincsen modern megoldás a *jogalkotás eljárási rendjére, felelősségi viszonyaira, garanciáira* nézve. Nem készült el az *AB-törvény továbbfejlesztése, az ügyrendet* is ide értve. Megütközést kelthet, mennyire kevés szabály, biztosíték van

az alkotmányban magáról az AB-ről. Ugyanez más alkotmányos fejezetről is elmondható. *Máig nem monitorizáltuk egyetlen rendszerváltó törvényünket sem, így aztán eszázadi továbbfejlesztésük is illúzió.* Növekvő gond egy lappangó, mégis tetten érhető törekvés: taktikai, kényelmi megfontolásból időnként a kormányok próbálkoznak egy-egy rendszerváltó-szabadságjogi elv vagy törvény visszább-nyesegetésével. Világjelenség, hogy a terrorizmus, s a szervezett bűnözés elleni fellépés a szabadságjogok korlátozását, leértékelését hozza, mégpedig nem időlegesen, nem arányosan, nem kellő civil kontroll mellett. A komplex, adekvát megelőzés helyett sokkal inkább a rendvédelmi-hatósági jogbővítés óhaja ér célba, kellő számadással sem mindig kísérve.

A demokratikus kibontakozás szemlélete elült a 90-es évek közepére, helyébe a kormányzati cselekvőképesség túlhangsúlyozása lépett (szavakban, de tettek által nem hitelesítve). A képviseleti demokrácia 18 éve nagyrészt mozdulatlan mezőnye néha gyerekes dacreakciókkal szórakoztatja magát és ellenfelét, miközben a versenyképesség, a dinamizmus, a kompromisszumkészség, a probléma-megoldó képesség alászállt - az országházban és a helyi önkormányzatok zöménél egyaránt. *Nem csupán a normák maradtak fejletlenek, hanem a politikai kultúra, az együttműködés, az értékéktől tisztel és betartott demokratikus szokásrend is hadilábon áll. A közjogi lecke így komplex rendeznivaló volna, elsődlegesen minőségi, nem mennyiségi karakterrel. Szemezgetve, resztlükre bontva, elvi egység híján nincs értelme az öncélú változtatásnak.*

Jól működő, hozzáértően kormányzott országban fejlett, az EU szakpolitikája által is hitelesített *monitoring-rendszer* működik. Abból nyernek időbeni, hiteles tapasztalatokat, s a döntésnél gazdasági és társadalmi *hatásvizsgálat* is kéznél van. Itthon ebből nem kap teret szinte semmi. Majd' minden *csak kampánytéma*: eseti, sajtóízü próbálkozás. Ezért nem merünk igényesen, fejlesztően foglalkozni az *állampolgári kötelezettségek, a jogegyenlőség helyzetével és perspektíváival.* Ez okból ér *vajmi keveset az emberi méltóság* és a pivacy a mindennapokban. *Máig nincsen bizalmi elv,* ezért érnek az égig az ügyfelek eljárási terhei, sőt macerái. Ilyenfajta okból szólam ma még csupán, hogy a sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapjogok felette állnak még a parlamentnek is. A 90-es évek, AB által parádésan élesztgetett jogállami forradalma lecsendesült, mára elvitathatóvá lett. Amikor pl. az *AB 6 eleméből álló alapjogi tesztet* dolgozott ki, norma abból sem lett. Így az életben alig van esély belőle kettőnek érvényt szerezni: úgy, mint szükségesség, arányosság. Hasonló a helyzet a *jogállamiság belső összetevőivel* is: pl. jogbiztonság, kiszámíthatóság, normavilágosság, szerzett jogok védelme, stb. Átmeneti, illetve *komphelyzet keletkezett a XXI. század elejére:* végérvényesen kijöttünk a szocializmusból, de nem érkezünk el a hatékony, jogállami piacgazdaság plurális demokráciájába. Csak a modell emlékeztet arra. A színtér, a díszlet nem elég.

A jövő is a tennivalókra int. Alig vagyunk felkészülve az EU-szakjog automatikus, illetve több lépcsőben történő befogadására. Erre int pl. a teljes körű túlmunka-elismerés terén hozott EU-irányelv. Hiányoznak a markáns, korszerű alkotmányos tételek, fejezetek egy-egy súlyponti területéről: pl. *válságmenedzselés,* gazdaság- és monetáris politika, adóügyi alkotmányosság, érdek-korporációk szerepe, s hiányzik a hozzájuk illeszkedő jogi alépitmény is. A *jogi kodifikáció* a magyar államélet beteg állatorvosi lova. Penetrás humorral azt mondhatnók: a kiszámíthatóság immár jogállami követelmény, sajnos, a beszámíthatóság még nem az. Friss, európai gondolkodásmód és adekvát *jogállami cselekvés, s vele konform felelősségi rend* sem fent, sem lent nemigen tapasztalható. Zúdul ránk az *EU közbeszerzési és versenyjoga:* mi mégis mintha állva néznénk azt (kartell-ügyek). Az EU alkotmányos szerződése – a tagországok népszuverenitásának létező fokmérőjeként – ugyan takarékon áll, azt pár külföldi államférfi/államnő (?) élesztgeti. Nehogy emiatt bárki kárörömmel triumfáljon: mondván, hogy ami nem megy, azt nem kell erőltetni. Ellenkezőleg: most adódnék a számunkra egy kegyelmi időszak a felzárkózásra. Átemelhetnénk a miénkbe pl. alapvető tételként a *joggal való visszaélés tilalmát,* mellyel itthon egyelőre a polgári jog és egy-két AB-határozat küszködik csupán. Az EU-ban lassan majdnem mindenre lesz *szak-politika, un. policy.* Az pedig felül fogja írni a honi kétharmados törvényt is, akár tetszik ez a parlamenti patkóban, akár nem. Az *európai versenyképességet favorizáló nézőpontból kellene megvizsgálni a közigazgatás strukturális, kooperációs, modernizációs és másféle problematikáját,* továbbá a *régiók ügyét* is. Majdnem mindent érdemes átszűrni az EU-jelenlétünk prizmáján, azzal, hogy hol és miként fordítható az előnyünkre. Kevés nyomát látni az ilyen pártközi, aktuális, értő hozzáállásnak.

Az EU fő és további, évtizedeken átívelő karaktere szerint gazdasági-pénzügyi-kereskedelmi-civiljogi-fogyasztói, azaz magánjogi egységet, húzóerőt kínál és képvisel: e tárgykörben harmonizál. Nem várható az EU-tól, hogy alkotmányossági, közjogi viszonyainkat is modellezze, elrendezze, fejlessze. Ez utóbbiakat

magunknak kell kézbe vennünk, rendbe tennünk, s ez versenyképességünknek mind kritikusabb és fontosabb tényezője, feltétele.

Magunk dolga itthon élhető, modern, versenyképes köz(jogi)állapotokat teremteni. Ehhez *négy évnél és országhatároknál nagyobb köröket átfogó vízió, hívószó* is kell. 200 éve, Európa-szerte ez volt: Szabadság, Testvériség, Egyenlőség. Hát ma? Talán ezek: Emberi Méltóság, Biztonság, Esélyteremtő Szolidaritás. *Alapértékek, igazodási pontok, lehetséges alkotmányos fundamentumok, építőkövek* válhatnak belőlük. Kár, hogy pont' ilyenekről nem folyik közbeszéd.

Van, aki szerint nem kell csinálni semmit. Nehogy már kultúrharc legyen még ebből is? Van többé-kevésbé működőképes alkotmányunk, vannak polgárok és közhatóságok, jár a villamos, leng a zászló, mi a baj?

Válasz: *egy hasonlat*. Egy tv-műsort ma már az ország 90%-a színesben néz, kb. 10 %-nyi tóparti horgász, éjjeliőr, ügyeletes fekete-fehérben, 20 %-nyi ember ráadásul projektoron, kivetítőn, mobil-telefonon, LCD- vagy plazma-tévén. Ugyanazt látják és hallják monóban, illetve sztereóban, mégsem ugyanúgy élvezik. A különbség a *minőségben, a korszerűségben, a színvonalban* van. *A mi alkotmányunk kvázi fekete-fehér tv, egy öreg Junoszty. Elég* (ha zárlatos)? Miért érünk be vele, ha jobb is lehet? Zorán nótájában: langyos a sör, de nekünk így is jó. De jobb nem is jár, ha nekünk így is jó. Ez a fő gubanc, egyben a valódi kihívás.

III.

Néhány alap-dilemmával adós maradtam. Kettőt illik felvillantani. Az egyik a jog és az igazság képlékeny, ellentmondásos viszonya. A másik a morális-etikai romlásnak a jogéletre is kiható eróziója. Ha Önöket az előbbi érdekli, a beszélgetés keretében kitérek rá: a klasszikus deáki idézetet és az AB szentenciáit is interpretálva. Plurális honunkban az igazság is Janus-arcú lett. A legtöbben már csak a maguk igazát lesik, keresés nélkül is megtalálják, kikövetelik.

A moralitásról szinte képtelenség aktuálpolitikai odakozmálás vagy áthallás nélkül szólni. Talán a történetiség segít. A minőségi cinizmus alapművében G.B.Shaw: Politikai ÁBÉCÉ c. könyvében a 430. oldalon ez áll:

*Minden csodáról szóló tündérmese hazugság, de ha a hazugság népszerűvé válik, akkor lehetetlen leleplezni. Hiába hoznak ellene hivatalos bizonyítékot, a tudatlan nép elhiszi, és terjeszti, az újságok egymásról másolják, amíg hinni akarnak benne. Azután természetes halállal kimúlik. De a haláluk nagyon lassan következik be, eltartat másfél évszázadig is, amire abból következtettek, hogy gyerekkoromban leleplezett hazugságok még most, életem vége felé is /a könyv kiadási dátuma: 1944! Az előadó!/ *fel-feltűnnek. Az államférfi legyen résen velük szemben. A kormány érdekében felhasználhatja a hazugságokat, mint Cesare Borgia, de ha hinni talál bennük, ugyancsak pórul járhat. Lord Melbourne, aki Viktória királynő tanácsadója volt, mikor trónra lépett, kabinetjének egyik ülésén elállta az ajtót és így szólt: 'Nem bánom, akármekkorát hazudunk, de ezt a termet egyikünk sem hagyhatja el, amíg meg nem egyezünk, hogy mindnyájan ugyanazt hazudjuk.'**

Akár igaz ez a történet, akár nem, a legbecsületesebb államférfi is úgy kormányozza népét, hogy mondja meg neki azt, miben jó, ha hisznek, akár igaz, akár nem... Egy társaságban (éppen Albert Einstein egészségére ittunk) azt mondtam, hogy a vallásnak mindig igaza van, a tudomány mindig téved''.

Klasszikus latin idézet: *Non omne licitum est honestum*. Kb, annyi, mint: *nem minden dolog tisztességes, amit megtenni szabad*. A jog etikai mércéje felette áll a minimálisan elvárt, szankcionálható magatartásnak. Papírforma. Főleg így volna ez választott, bizalmunkkal megtisztelt képviselőink esetében. Nekik nem a joguk, hanem az etikai-politikai felelősségük, számonkérhetőségük több mint a közembereké. Valóban? Közpolitikánk prominenseit 10 éve figyelem. Sokukat (állam)vizsgáztattam is. Érdekel: mikor mondanak olyat, amit tanítani kéne. Némelyikük gyakran mond olyat, amiért már kollokviumon bukás, jobb társaságban legyintés, gúnyos kacaj jár. Sokukat nem merem a diákok közé elhívni, talán el sem jönnének szívesen. Viszont nem is készül egyetlen eminens hallgatóm sem politikai pályára!

Stílusgyakorlat ad szemléltetést. Riporter kérdi: *Tábornok úr, igaz, hogy külföldön parázta a honi rendvédelmet?* –*Nem igaz! Elnök vagyok, nem tábornok!*

Kolláth tartalékos, immár obsitos alhadnagy megköszöni a figyelmüket.